บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

วิทยุกระจายเสียงถือกำเนิดมาในโลก ประมาณปลายศตวรรษที่ 19 หรือประมาณ 100 ปีเศษ โดยการค้นพบที่สำคัญของ James Clark Mascheell นักฟิสิกส์ชาวสก๊อตค้นพบคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า, Henrish Herty นักวิทยาศาสตร์ชาวเยอรมัน ค้นพบการเดินทางของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า และมาร์โคนี่ ชาวอิตาลี่ได้สร้างเครื่องสัญญาณโดยใช้คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าได้สำเร็จ ซึ่งได้เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2470 ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปหลาย ๆ ด้าน ทั้งทางด้านธุรกิจและการบริหารจนวิทยุกระจายเสียง จนกลายเป็นองค์การที่ขยายตัว จากยุคสมัยเริ่มแรกเป็นอย่างมาก เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมที่เพิ่มขึ้น

วิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยแต่แรกมีนั้น เป็นลักษณะการทดลองการกระจายเสียงพูดและดนตรีเป็นส่วนใหญ่ เวลาในการทดลองการกระจายเสียงก็ไม่แน่นอนจึงไม่ได้มีการติดตามรับฟังจากผู้ฟังเป็นวงกว้าง แต่ต่อมาเมื่อปีพศ. 2472ทางราชการเห็นสมควรให้ส่งเสริมบริการด้านวิทยุกระจายเสียงให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพราะประชาชนให้ความสนใจประกอบเครื่องรับวิทยุกันมากขึ้น เสด็จในกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เจ้านายผู้ทรงใฝ่พระทัยในกิจการวิทยุเป็นพิเศษ ได้ทรงสั่งเครื่องส่งวิทยุกระจายเสียงแบบใหม่มาจากต่างประเทศซึ่งให้กำลังส่งกระจายเสียงได้ดีขึ้น เพื่อคุณภาพของเสียงที่ปราศจากเสียงรบกวน ที่วังพญาไท นี่นับเป็นครั้งแรกที่การส่งสัญญาณวิทยุกระจายเสียง คำนึงถึงคุณภาพของการกระจายเสียงเพื่อผู้รับฟัง

ต่อมากิจการวิทยุกระจายเสียงก็เจริญรุดหน้าขึ้นเป็นลำดับผู้คนก็ให้ความสนใจในนวัตกรรมใหม่นี้มากขึ้นเรื่อยๆ จนเมื่อเกิดเหตุการณ์ การเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบ ประชาธิปไตย โดยกลุ่มบุคคลที่เรียกตัวเองว่า คณะราษฎร วิทยุกระจายเสียงก็ได้เริ่มมีบทบาทในฐานะกระบอกเสียงที่แพร่กระจายข่าวสารไปสู่ประชาชนคนไทยโดยทั่วถึงกัน เมื่อถึงตอนนั้นทุกคนต่างก็ไม่มีใครกังขาในอำนาจของสิ่งประดิษฐ์ใหม่ชิ้นนี้ของโลก อีกต่อไปแล้ว ภายหลังการเปลี่ยนแปลงปกครอง ทางราชการได้ออกกฎระเบียบ และข้อปฏิบัติสำหรับกิจการวิทยุกระจายเสียงมาหลายประการ รวมถึงการส่งเสริมกิจการวิทยุกระจายเสียงให้ เจริญเติบโตไม่ถูกสกัดกั้นจากภัยสงครามด้วย เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบลง กิจการวิทยุกระจายเสียงของไทยก็นับวันที่จะรุดหน้าเป็นลำดับ จากที่มีรูปแบบรายการเพียงแค่ ไขเพลงจากแผ่นเสียงบ้าง หรือจัดให้มีคนอ่านบทความจากหนังสือต่างต่างบ้าง ก็เริ่มมีลักษณะของการประกาศโฆษณา ห้างร้านกิจการในสมัยนั้น ทำให้ สถานีวิทยุ 1 ปณ. ของกรมไปรษณีย์ โทรเลขมีรายได้จากค่าโฆษณาจนสามารถเลี้ยงตัวได้ และธุรกิจโฆษณาก็เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อกิจการวิทยุกระจายเสียงนับแต่บัดนั้น

รายได้จากการโฆษณา ทางวิทยุกระจายเสียงนั้นเป็นตัวเลขที่น่าสนใจมาก จนในปี พศ. 2497 รัฐบาลในยุคนั้นได้เล็งเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการโฆษณา จึงดำริให้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียง เพื่อรูปแบบทางการค้าขึ้น ซึ่งรูปแบบการจัดรายการในสมัยนั้นจะเป็นการเปิดเพลงจากแผ่นเสียง สลับกับการพูดโฆษณา เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของธุรกิจโฆษณา ที่เข้ามาชี้แนะแนวทางในกิจการถ่ายทอดวิทยุกระจายเสียง

จวบจนปัจจุบัน ณ เวลาที่เขียนบทวิจัยบทนี้ วันที่ธุรกิจโฆษณา ได้เดินทางมาถึงจุดที่เป็นผู้กำหนดทางเดินให้กับธุรกิจสื่อสารมวลชน แทบทุกแขนง กิจการการถ่ายทอดวิทยุกระจายเสียงของไทย ก็ได้พัฒนามาสู่ระดับที่ก้าวหน้าที่สุดในโลก ด้วยการนำ

วิธีการถ่ายทอดวิทยุกระจายเสียงผ่านดาวเทียม เข้ามาใช้ในประเทศไทยโดยบริษัท มีเดีย พลัส และบริษัท เอ-ไทม์ มีเดีย สองบริษัท ผู้ประกอบธุรกิจการสื่อสารมวลชนรายใหญ่ ของประเทศไทยที่ใช้พัฒนาการทางด้านความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ผนวกกับการแสวงหากำไรสูงสุด อันเป็นปรัชญาในการประกอบธุรกิจได้ทำการถ่ายทอดวิทยุผ่านดาวเทียม ด้วยระบบดิจิตอล (Digital) ไปยังสถานีลูกข่ายทั่วประเทศไทยจากสถานีแม่ข่ายในกรุงเทพมหานคร นับเป็นการผลิกโฉมหน้าวงการวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยอย่างแท้จริงนับว่าเป็นการเปิดช่องทางการสื่อสารใหม่ล่าสุดสู่ภูมิภาค

เนื่องด้วยข้อได้เปรียบของสื่อวิทยุที่สามารถ ส่งกระจายคลื่นสัญญาณไปได้ทุกทิศทุกทาง ไม่ว่าผู้ที่กำลังรับฟังจะทำอะไรอยู่ก็สามารถรับสารจากสื่อวิทยุได้ตลอดเวลา รวมถึงเทคโนโลยีใหม่ของการส่งข่าวสารนั่นคือการใช้ ระบบโทรศัพท์แบบ ไฮ บริด (Hy-Brid) และการใช้ วิทยุติดตามตัว (Pager) เข้ามาเพื่อใช้ในการสื่อสารระหว่างผู้ฟังและนักจัดรายการที่สถานีอันเป็นการสร้างมิติใหม่ให้กับการสื่อสารที่ผ่านสื่ออิเลคโทรนิกส์ นั่นคือ การส่งสารของรายการสไมล์เรดิโอ เนทเวิร์ค และเรดิโอโหวต แซทเทิลไลท์ กลายเป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two Way Communication) ผู้ฟังสามารถมีส่วนร่วมในรายการได้ เช่น เล่นเกมพูดคุยทายปัญหาออกเสียงเพื่อสำรวจความนิยมในหัวข้อต่าง ๆ ผู้ฟังก็ไม่ได้ต้องเป็นผู้ฟังอยู่ข้างเดียว นักจัดรายการก็จะไม่กลายเป็นผู้ผูกขาดการส่งสารแต่ข้างเดียวอีกต่อไป

และการถ่ายทอดวิทยุผ่านดาวเทียมในประเทศไทยกำลังก้าวหน้าพัฒนาไปถึงขั้นที่จะใช้ระบบ Localization Network ที่มีลักษณะผลิตรายการแยกพื้นที่และสามารถขายโฆษณาเป็นพื้นที่ต่าง ๆ ได้ โดยที่ไม่ต้องส่งกระจายเสียงทั้งหมดไปจากกรุงเทพฯ เข้ามาใช้เป็นประเทศที่สองในโลก ต่อจากประเทศสหรัฐอเมริกา และเพื่อให้การถ่ายทอดวิทยุผ่านดาวเทียมที่กำลังปฏิบัติอยู่นี้ ประสบผลสำเร็จสูงสุด โดยมีแนวคิดในเบื้องต้นว่า

จะเป็นผู้นำพาข่าวสารจากส่วนกลางไปสู่ผู้ฟังทั้งประเทศจากคำกล่าวของ ม.ร.ว. รุจิยาภา อาภากร ผู้ผลิตรายการสไมล์เรดิโอ เนทเวิร์ค (Producer)

... ปัจจุบันเรากำลังทำให้โลกใบใหญ่ ๆ เล็กลง ทุกคนได้รับข่าวสาร ผลประโยชน์จะใกล้เคียงกันหมด นั่นคือสิ่งที่เราเคยพูดกันอยู่เสมอ ตั้งแต่ตอนเริ่มทำเน็ทเวิร์ค ว่าประเทศไทยไม่ใช่กรุงเทพ ฉะนั้นทุกคนทั้งประเทศน่าจะมีสิทธิในการรับข่าวสาร นั่นคือที่เรา Design Program ให้เป็น เน็ทเวิร์ค เพื่อทั่วประเทศได้ผลประโยชน์ใกล้เคียงกัน ...

(ม.ร.ว. รุจิยาภา อาภากร : สัมภาษณ์)

ในเรื่องเดียวกัน คุณจันทนา จันทสดิษฐ์ ผู้ผลิตรายการ เรดิโอโหวต แซทเทิลไลท์ (Executive Producer) ได้กล่าวว่า

... รูปแบบที่ เรดิโอโหวต แซทเทิลไลท์ เป็นอยู่นี่ ดีอยู่แล้ว เราถือว่าทันสมัยที่สุดในปัจจุบัน แล้วเราเพียงต้องการถ่ายทอดความทันสมัยไปสู่ต่างจังหวัด ซึ่งก็ถือว่าความทันสมัยนั้นอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ดังนั้น เราต้องถ่ายทอดความทันสมัยนั้นไปสู่ต่างจังหวัด โดยผ่านเราเรดิโอโหวต แซทเทิลไลท์ ...

(จันทนา จันทสดิษฐ์ : สัมภาษณ์)

จึงน่าที่จะมีการทำวิจัยเพื่อศึกษาว่า การกำหนดรูปแบบรายการสไมล์เรดิโอ เนทเวิร์คและเรดิโอโหวต แซทเทิลไลท์ที่ทำการถ่ายทอดวิทยุผ่านดาวเทียมนั้นได้มีอิทธิพลของการสื่อสารผ่านดาวเทียม มากำหนดหรือไม่ และวัตถุประสงค์แต่แรกเริ่มที่จะเป็นผู้นำพาข่าวสารจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาคนั้น บรรลุถึงระดับไหน

ปัญหานำวิจัย

1. รูปแบบและเนื้อหาที่ปรากฏในรายการวิทยุผ่านดาวเทียมเป็นอย่างไร
2. บทบาทของดาวเทียม ในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาที่ปรากฏในรายการวิทยุผ่านดาวเทียม
2. วิเคราะห์บทบาทของดาวเทียม ในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการวิทยุ

ข้อสันนิษฐานในการวิจัย

การถ่ายทอดวิทยุผ่านดาวเทียม ไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านใด ๆ ซึ่งรวมทั้งด้านรูปแบบการจัดรายการวิทยุ เนื้อหาในรายการ, ผู้จัดรายการ, เพลง, เนื้อหาของรายการข่าว, สารคดี, โฆษณาและผู้ฟัง ซึ่งในแต่ละด้านนั้น ทางผู้ผลิตรายการไม่ได้เปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟังทั่วประเทศ

ขอบเขตของการวิจัย

การทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของการสื่อสารผ่านดาวเทียม ในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุ ในช่วงระหว่างปี 2536-2537 นี้ จะศึกษาจากรายการวิทยุ ซึ่งถ่ายทอดโดยกระบวนการถ่ายทอดวิทยุผ่านดาวเทียมใน 2 คลื่น ดังนี้

1. รายการเรดิโอโหวต แซทเทิลไลท์ เอฟ.เอ็ม. 93.5 เม็กกะเฮิร์ต
2. รายการสไมล์เรดิโอ เน็ทเวิร์ค เอฟ.เอ็ม. 99.5 เม็กกะเฮิร์ต

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นิยามศัพท์

- รายการวิทยุ หมายถึง ลักษณะการนำเสนอสาระต่าง ๆ ทางวิทยุกระจายเสียงทุกรูปแบบที่ถ่ายทอดผ่านดาวเทียม

- การถ่ายทอดวิทยุผ่านดาวเทียม หมายถึง การส่งสัญญาณคลื่นวิทยุโดยใช้ดาวเทียม Palapa เป็นสถานีทวนสัญญาณบนอวกาศ และสถานีท้องถิ่นเป็นสถานีทวนสัญญาณบนภาคพื้นดิน

- รูปแบบการจัดรายการ หมายถึง ลักษณะผู้จัดรายการเพลง เนื้อหาของรายการ ข่าว สารคดี โฆษณาและผู้ฟัง ของรายการวิทยุกระะจายเสียง ซึ่งในแต่ละรายการได้มีการคิดผสมผสานขึ้น เพื่อเป็นรูปแบบของรายการตนเอง

- เนื้อหาของรายการ หมายถึง ลักษณะการนำเสนอสาระต่าง ๆ ทางวิทยุกระจายเสียง ซึ่งลักษณะการนำเสนอ จะเป็นส่วนสัดของตนของตนเอง ไม่ปะปนกับส่วนอื่นๆ เช่น มีการขึ้นต้นและลงท้าย เพื่อแสดงการสิ้นสุดรายการ

- บทบาทของดาวเทียม หมายถึง การช่วยทำให้ระบบวิทยุกระจายเสียงสามารถดำเนินรายการในเครือข่ายเดียวกันได้พร้อมกัน ทำให้ข่าวสารข้อมูลและรายการสามารถส่งถึงผู้รับฟังที่อยู่ห่างไกลได้ในเวลาเดียวกัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถนำไปพิจารณาปรับปรุงรายการที่มีการถ่ายทอดวิทยุผ่านดาวเทียมในอนาคต ซึ่งจะนำมาซึ่งการเติบโตทางธุรกิจวิทยุกระจายเสียง อันจะก่อให้เกิดผลลัพธ์อย่างมหาศาลต่อสังคมในยุคข้อมูลและข่าวสารอย่างทุกวันนี้

2. จะเป็นพื้นฐานของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรายการวิทยุกระจายเสียงในประเด็นอื่น ๆ ให้กว้างขวางและละเอียดยิ่งขึ้นต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย